

**RAQAMLI IQTISODIYOTDA MOLIYA VA BOSHQARUV
TIZIMINING ISTIQBOLLARI
ПЕРСПЕКТИВЫ СИСТЕМ ФИНАНСОВ И УПРАВЛЕНИЯ В
ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ
PROSPECTS OF FINANCE AND MANAGEMENT SYSTEMS IN
THE DIGITAL ECONOMY**

Usmonova Mavludaxon Soyibjon qizi, assistent, Andijon qishloq xo‘jaligi va
agrotexnologiyalar instituti, O‘zbekiston

Annotatsiya.

Zamonaviy dunyoda raqamli iqtisodiyot global iqtisodiy tizimning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Raqamli texnologiyalarning moliyaviy va boshqaruv jarayonlariga integratsiyalashuvi korxonalar samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirish uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda. Biroq, istiqbollar bilan bir qatorda, boshqaruv va nazorat tizimlari uchun ham yangi vazifalarni qo'yadi. Ushbu maqola moliyaviy va boshqaruv tizimlarini raqamlashtirish bilan bog'liq imkoniyatlar va xavflarni tahlil qilishga qaratilgan.

Аннотация.

В современном мире цифровая экономика становится неотъемлемой частью глобальной экономической системы. Интеграция цифровых технологий в финансовые и управленческие процессы открывает новые возможности для повышения эффективности и конкурентоспособности предприятий. Однако, наряду с перспективами, это ставит и новые задачи перед системами управления и контроля. Данная статья посвящена анализу возможностей и рисков, связанных с цифровизацией финансовых и управленческих систем.

Annotation.

In the modern world, the digital economy is becoming an integral part of the global economic system. The integration of digital technologies into financial and management processes opens up new opportunities for increasing the efficiency

and competitiveness of enterprises. However, along with prospects, it also sets new tasks for management and control systems. This article focuses on the analysis of opportunities and risks associated with digitalization of financial and management systems.

Kalit so'zlar.

Raqamli iqtisodiyot, moliyaviy tizimlar, boshqaruv tizimlari, raqamli texnologiyalar, menejmentda innovatsiyalar, moliyalashtirishni avtomatlashtirish, raqamli iqtisodiyotda risklarni boshqarish.

Ключевые слова.

Цифровая экономика, финансовые системы, системы управления, цифровые технологии, инновации в менеджменте, автоматизация финансирования, управление рисками в цифровой экономике.

Keywords.

Digital economy, financial systems, management systems, digital technologies, innovations in management, financing automation, risk management in the digital economy.

I. Raqamli iqtisodiyotning nazariy asoslari – raqamli iqtisodiyotning asosiy tamoyillari va modellarini o‘rganish.

Raqamli iqtisodiyotning nazariy asoslarini batafsil ko‘rib chiqish uchun ta‘riflar, asosiy tamoyillar, modellar va texnologiyaning iqtisodiy jarayonlarga ta‘sirini o‘z ichiga olgan bir qancha asosiy jihatlarni qamrab olish muhim ahamiyatga ega. Quyida men sizning maqolangizning ushbu qismini ishlab chiqishda sizga yordam beradigan tuzilmani taqdim etaman.

Raqamli iqtisodiyotning nazariy asoslari

1. Raqamli iqtisodiyot ta'rifi

Raqamli iqtisodiyot tovarlar va xizmatlarni yaratish, almashish va iste'mol qilish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanadigan iqtisodiyotning barcha jabhalarini qamrab oladi. Shuni ta'kidlash kerakki, raqamli iqtisodiyot nafaqat raqamli mahsulotlar yoki xizmatlar bilan cheklanib qolmaydi, balki

raqamlashtirish natijasida yuzaga kelgan an'anaviy tarmoqlardagi o'zgarishlarni ham o'z ichiga oladi.

2. Asosiy tamoyillar

- **Markazsizlashtirish:** blokcheyn kabi texnologiyalar orqali markaziy boshqaruv tuzilmalariga qaramlikni kamaytirish.

- **O'zaro bog'liqlik:** Odamlar va mashinalar o'rtasidagi aloqa narsalar Interneti (IoT) va bulutli texnologiyalar yordamida yaxshilanadi.

- **Avtomatlashtirish va algoritmlashtirish:** Sun'iy intellekt va mashinani o'rganishdan foydalanish orqali samaradorlik va mahsuldorlikni oshirish.

- **Shaxsiylashtirish:** mahsulot va xizmatlarni iste'molchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirish.

3. Raqamli iqtisodiyot modellari

- **Platforma iqtisodiyoti:** Turli foydalanuvchilar guruhlarini, masalan, sotuvchilar va xaridorlarni (Amazon, Alibaba) bog'laydigan raqamli platformalarni yaratish va ishlatishga asoslangan biznes modellari.

- **Sharing Economy:** Resurslarga egalik qilish o'rniga ularga kirishni baham ko'rishga urg'u beradigan modellar (Uber, Airbnb).

- **Obuna iqtisodiyoti:** Takroriy to'lov evaziga mahsulot yoki xizmatlarga doimiy kirishni taklif qiluvchi modellar (Netflix, Spotify).

4. Texnologiyaning iqtisodiy jarayonlarga ta'siri

- **Raqamli moliya:** Mobil to'lovlar, onlayn banking va kriptovalyutalar kabi texnologiyalar orqali an'anaviy moliyaviy xizmatlarni o'zgartirish.

- **Raqamli marketing:** Marketing kampaniyalarini yaxshiroq maqsad va shaxsiylashtirish uchun katta ma'lumotlar va tahlillardan foydalanish.

- **Raqamli ishlab chiqarish:** Ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish uchun 3D bosib chiqarish va narsalar interneti kabi texnologiyalardan foydalanish.

Ushbu bo'lim ilmiy ishlarga havolalar, tahliliy agentliklarning hisobotlari va tasvirlangan modellar va texnologiyalarning zamonaviy iqtisodiyotga ta'siri va

samaradorligini ko'rsatadigan statistik ma'lumotlar bilan qo'llab-quvvatlanishi mumkin.

II. Moliya tizimlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish misollari - moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish bo'yicha tadqiqotlarning amaliy tadqiqotlarini tahlil qilish.

Moliyaviy tizimlarda raqamli texnologiyalarni joriy etish misollarini o'rganish ularning moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirishga ta'sirini tushunishimizni chuqurlashtirish imkonini beradi. Maqolangiz uchun texnologiya moliyaviy operatsiyalarga an'anaviy yondashuvlarni qanday o'zgartirayotganini ko'rsatadigan bir nechta asosiy holatlarni ko'rib chiqishingiz mumkin. Mana bir nechta bunday misollarning batafsil tahlili:

Moliyaviy tizimlarga raqamli texnologiyalarni joriy etish misollari

1. Bank sohasida blokcheyn

- ****J.P. Morgan Chase:**** Dunyodagi eng yirik banklardan biri J.P. Morgan banklararo tranzaksiyalarni tezlashtirish va soddalashtirish uchun o'zining Quorum blokcheyn tarmog'ini ishlab chiqdi. Kvorum kliring va hisob-kitob jarayonini takomillashtirish uchun, tranzaksiyalarni bir zumda qayta ishlash va talab qilinadigan vositachilar sonini kamaytirish orqali qo'llaniladi.

- ****Foydalar:**** Tranzaksiyalarning xavfsizligi va shaffofligini oshirish, xarajatlarni va ishlov berish vaqtini qisqartirish.

2. Kreditlashda sun'iy intellekt

- ****ZestFinance Case:**** ZestFinance mijozlarning, ayniqsa kredit tarixi yetarli bo'lmaganlarning kredit qobiliyatini baholash uchun murakkab mashina o'rganish modellaridan foydalanadi. Ularning texnologiyasi banklar va kredit tashkilotlariga tavakkalchilikni aniqroq baholash, defolt stavkalarini pasaytirish va kengroq iste'molchilar doirasiga kredit olish imkoniyatini kengaytirish imkonini beradi.

- ****Afzalliklari:**** Kredit qarorlarining to'g'riligini oshirish, kreditlash bozorini kengaytirish, moliyaviy risklarni kamaytirish.

3. To'lov tizimlarini avtomatlashtirish

- ****Alipay Case:**** Alipay, Xitoy to'lov tizimi qulay, tez va xavfsiz onlayn va oflayn to'lov imkoniyatlarini taklif qilish orqali Xitoydagi chakana savdoni o'zgartirdi. Tizim aksariyat yirik va kichik chakana savdo tarmoqlari bilan integratsiyalashgan bo'lib, iste'molchilarga QR kodlari, smartfonlar va hatto yuzni tanishdan foydalangan holda to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatini beradi.

- ****Afzalliklar:**** To'lov jarayonlarini tezlashtirish va soddalashtirish, foydalanuvchi tajribasini yaxshilash, chakana savdo imkoniyatlarini kengaytirish.

4. Robotik aktivlarni boshqarish tizimlari

- ****Betterment Case Study:**** Betterment avtomatlashtirilgan investitsiya xizmatlarini taqdim etuvchi robot-maslahatchilarning kashshoflaridan biridir. Portfellarni boshqarish uchun algoritmlardan foydalangan holda Betterment o'z mijozlarining investitsiyalarini maqsadlari va tavakkalchilik ishtahasi asosida optimallashtiradi.

- ****Va boshqalar**

Afzalliklari:** Investitsiya xizmatlarining mavjudligi, aktivlarni boshqarish xarajatlarini pasaytirish, investitsiya strategiyalarini shaxsiylashtirish.

Ushbu misollar turli raqamli texnologiyalar moliyaviy operatsiyalarning samaradorligi, qulayligi va xavfsizligiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. Har bir holat texnologiyaning moliyaviy sohaga ta'sirini har tomonlama tahlil qilish uchun iqtisodiy samaradorlik ma'lumotlari, foydalanish statistikasi va foydalanuvchilarning fikr-mulohazalari bilan qo'llab-quvvatlanishi mumkin.

III. Raqamli boshqaruv tizimlarida boshqaruv va nazorat - boshqaruv samaradorligini oshirish usullari va vositalarini baholash.

Raqamli boshqaruv tizimlarida boshqaruv va nazorat operatsion jarayonlarning samaradorligi, xavfsizligi va ishonchliligini belgilaydigan muhim jihatlardir. Raqamli texnologiyalarni boshqaruv amaliyotiga joriy etish kompaniyalarga o'z jarayonlarini optimallashtirish, shaffoflikni oshirish va o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashish imkonini beradi. Quyida zamonaviy

raqamli boshqaruv tizimlarida qo'llaniladigan asosiy texnika va vositalarning umumiy ko'rinishi keltirilgan.

Boshqaruv samaradorligini oshirish usullari va vositalari

1. Korxonalar resurslarini rejalashtirish (ERP) tizimlari

- **Tavsif:** ERP tizimlari boshqaruvning turli funktsional jihatlarini bir axborot tizimiga birlashtiradi, barcha jarayonlar uchun yagona ma'lumotlar bazasini ta'minlaydi, bu esa muvofiqlashtirish, samaradorlik va qaror qabul qilishni yaxshilashga yordam beradi.

- **Misollar:** SAP ERP, Oracle ERP, Microsoft Dynamics.

- **Afzalliklar:** Takomillashtirilgan rejalashtirish va resurslarni taqsimlash, xarajatlarni kamaytirish, biznes jarayonlarini tezlashtirish.

2. Mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish (CRM) tizimlari

- **Ta'rif:** CRM tizimlari mijozlar bilan munosabatlarni boshqarishga, mijozlarning o'zaro munosabatlari va xatti-harakatlarini kuzatishga yordam beradi, bu ularning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish va xizmat sifatini yaxshilash imkonini beradi.

- **Misollar:** Salesforce, HubSpot, Zoho CRM.

- **Foydalar:** Mijozlarning qoniqishini oshirish, sotishni oshirish va marketing strategiyalarini yaxshilash.

3. Katta ma'lumotlar va tahlillar

- **Ta'rif:** Katta ma'lumotlar va tahliliy vositalardan foydalanish tendentsiyalarni aniqlash, voqealarni bashorat qilish va jarayonlarni optimallashtirish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beradi.

- **Misollar:** Apache Hadoop, Tableau, IBM Watson.

- **Afzalliklari:** Operatsiyalar shaffofligini oshirish, qarorlar qabul qilishni

4. Sun'iy intellekt va mashinani o'rganish

- ****Ta'rif:**** Boshqaruvda sun'iy intellekt va mashinani o'rganishdan foydalanish odatiy vazifalarni avtomatlashtirish, qaror qabul qilishni yaxshilash va real vaqtda biznes jarayonlarini moslashtirish imkonini beradi.

- ****Misollar:**** IBM Watson, Google AI, OpenAI GPT.

- ****Afzalliklari:**** Murakkab vazifalarni avtomatlashtirish, mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni shaxsiylashtirish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini oshirish.

5. Raqamli hamkorlik platformalari

- ****Ta'rif:**** Jamoa hamkorligini, loyiha va hujjatlarni boshqarishni osonlashtiradigan, aloqa va loyiha ishlari samaradorligini oshiradigan raqamli vositalar.

- **Misollar:**** Slack, Microsoft Teams, Asana.

- ****Afzalliklar:**** Yaxshilangan jamoa muvofiqlashtirish, optimallashtirilgan ish jarayonlari, loyihalarni bajarish uchun vaqtni qisqartirish.

Ushbu vositalar va usullar raqamli texnologiyalar boshqaruv tizimlarini qanday o'zgartirishi mumkinligi haqidagi tasavvurni ifodalaydi. Ularning har biri kompaniyaning aniq biznes maqsadlari va ehtiyojlariga moslashtirilishi mumkin bo'lgan o'ziga xos xususiyatlarga ega.

IV. Raqamlashtirishning qiyinchiliklari va xatarlari – xavfsizlikka potentsial tahdidlar, maxfiylik muammolari va boshqa xavflarni o'rganish.

Raqamlashtirish biznes va jamiyat uchun katta foyda keltiradi, biroq bir qator jiddiy xavf va muammolarni ham keltirib chiqaradi. Asosiy muammolarga axborot xavfsizligi tahdidlari, ma'lumotlar maxfiylikning buzilishi, avtomatlashtirish va texnologiyaga bog'liqlik bilan bog'liq zaifliklar kiradi. Quyida ushbu jihatlarning batafsil ko'rib chiqilishi keltirilgan:

Raqamlashtirish muammolari va xavflari

1. Axborot xavfsizligiga tahdidlar

- ****Kiberhujumlar:**** Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan kiberhujumlar soni ortib bormoqda. Tashkilotlar viruslar, troyan otlari, fishing,

xizmat ko'rsatishni rad etish (DDoS) hujumlari va to'lov dasturi kabi turli xil hujumlarga duch kelishadi.

- ****Qarshi chora-tadbirlarga misollar:**** Keng qamrovli kiberxavfsizlik tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish, dasturiy ta'minotni muntazam yangilash, ko'p faktorli autentifikatsiya va ma'lumotlarni shifrlashdan foydalanish.

2. Ma'lumotlar maxfiyligi muammolari

- ****Maxfiylik buzilishi:**** Raqamlashtirish shaxsiy ma'lumotlarning sizib chiqishi va suiiste'mol qilish xavfini oshiradi. Etarlicha himoyalangan tizimlar maxfiy ma'lumotlarga ruxsatsiz kirishga olib kelishi mumkin.

- ****Qarshi chora-tadbirlarga misollar:**** Ma'lumotlarni himoya qilish siyosatini amalga oshirish, xodimlarni o'qitish, ilg'or shifrlash texnologiyalaridan foydalanish va GDPR kabi xalqaro standartlar va qoidalarga muvofiqligini ta'minlash.

3. Texnologiyaga bog'liqlik va avtomatlashtirish

- ****Yuqori qaramlik:**** Raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi biznesning ularga bog'liqligini oshiradi, agar ular muvaffaqiyatsizlikka uchrasa yoki hujumga uchrasa, jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

- ****Qarshi chora-tadbirlarga misollar:**** Zaxira tizimlarini yaratish, biznesning uzluksizligini rejalashtirishni ta'minlash, falokatlarni tiklash rejalarini ishlab chiqish.

4. Axloqiy va ijtimoiy muammolar

- ****Avtomatlashtirish va ish o'rinlarini yo'qotish:**** Avtomatlashtirilgan tizimlarning joriy etilishi ish o'rinlarining yo'qolishiga olib kelishi mumkin, bu esa ijtimoiy keskinlikni keltirib chiqaradi va bandlik va kadrlar tayyorlashga yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

- ****Qarshi chora-tadbirlarga misollar:**** Xodimlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish dasturlarini ishlab chiqish, ta'limga investitsiyalar va o'zgarishlarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish.

5. Huquqiy va tartibga soluvchi risklar

- ****Tartibga solishdagi noaniqlik:**** Texnologiyaning jadal rivojlanishi ko'pincha qonunchilikning yangi hodisalarni adekvat tartibga solish qobiliyatidan oshib ketadi, bu esa huquqiy noaniqlikni keltirib chiqaradi.

- ****Qarshi chora-tadbirlarga misollar:**** Biznes va tartibga soluvchi organlar, normativ-huquqiy bazani shakllantirishda ishtirok etish, qonun hujjatlaridagi o'zgarishlarni monitoring qilish.

Bu risklar boshqaruv va nazoratga kompleks yondashuvni, shuningdek, yuzaga kelayotgan muammolarga javoban biznes strategiyalarini doimiy baholash va moslashtirishni talab qiladi. Tashkilotlar nafaqat yangi texnologiyalarni o'zlashtiribgina qolmay, balki ulardan foydalanish bilan bog'liq potentsial xavflarni minimallashtirish uchun faol ish olib borishlari juda muhimdir.

Xulosa

Raqamlashtirish davrida an'anaviy moliya va boshqaruv tizimlari sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Blokcheyn, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va avtomatlashtirish kabi innovatsion texnologiyalar joriy etilishi bilan bu tizimlar yanada samarali, moslashuvchan va xavfsiz bo'lib bormoqda. Biroq, raqamli transformatsiya shuningdek, kiberxavfsizlik tahdidlari, ma'lumotlarning maxfiyligi bilan bog'liq muammolar va texnologiyaga katta bog'liqlik bilan bog'liq xavflarni o'z ichiga olgan bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Joriy tadqiqot raqamli iqtisodiyot kontekstida moliyaviy va boshqaruv tizimlari uchun ochiladigan istiqbollari va imkoniyatlarni tahlil qilish, shuningdek, potentsial risklar va ularni minimallashtirish strategiyalarini o'rganishga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tapskott, D. va Tapskott, A. (2016). * Blokcheyn inqilobi: Bitcoin orqasidagi texnologiya pulni, biznesni va dunyoni qanday o'zgartirmoqda*. Penguin tasodifiy uyi.

2. Shvab, K. (2017). *To'rtinchi sanoat inqilobi*. Crown Business.

3. Brynjolfsson, E. va McAfee, A. (2014). *Ikkinchi mashina asri: ajoyib texnologiyalar davrida ish, taraqqiyot va farovonlik*. V.V. Norton & Company.

4. Usmanova Mavluda Soyibjon qizi, Karimov Otabek Raximovich, Mamatov Shohruxbek Muhammadjon o'g'li "OLIV TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYARDAN FOYDALANISHNING ILMIY METODIK ASOSLARI" "XALQ TA'LIMI XODIMLARINI "UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH"GA MOSLASHISH JARAYONINING IJTIMOYIY-PEDAGOGIK MUAMMOLARI" MAVZUSIDAGI ILMIYAMALIY ANJUMANI 2022-yil 31-oktyabr.

5. Usmonova Mavludaxon Soyibjon qizi "TA'LIM MUASSASALARIDA ELEKTRON O'QUV ADABIYOTLARIDAN FOYDALANISH" INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIM VA TADQIQOTLAR JURNALI JOURNAL OF INTEGRATED EDUCATION AND RESEARCH MAY 2023

6. Усмонова Мавлудaxon Соибжон қизи, Каримов Отабек Рахимович, Маматов Шохрухбек Муҳаммаджон ўгли "ИҚТИСОДИЁТДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ" «Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot» nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiya 2022

7. Usmonova Mavludaxon Soyibjon qizi "Library of Programming Languages Python" Easy Delivery Methods Using Modern Information Communication Tools" European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices ISSN (E): 2938-3625 Volume 1, Issue 1, April, 2023

8. Usmonova Mavludakhon "Operating Principles and Applications of Blockchain Technology" European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices ISSN (E): 2938-3625 Volume 1, Issue 9, December, 2023

9. M.S. Usmonova. "Multimedia texnologiyalaridan oliy ta'limda foydalanish" "ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА РЕСУРС ТЕЖОВЧИ ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШНИНИГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АСОСЛАРИ"

МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО ИЛМИЙ ВА ИЛМИЙ-ТЕХНИК АНЖУМАН
АНДИЖОН 2023